

РЕЦЕНЗІЇ. БІБЛІОГРАФІЯ

С.П.

СПОГАДИ ГЕНЕРАЛА

Побачило світ видання, яке вийшло в Криму, але має безпосереднє відношення до історії Сумщини *“Воспоминания генерала Сергея Яковлевича Гребенщикова”* (Симферополь: Н.Оріанда, 2009. - 344 с., илл.). У ньому вперше надруковані щоденники генерала царської армії С.Я.Гребенщикова (1873-1933). Сергій Якович Гребенщиков - командир лейб-гвардії Драгунського полку, кавалерист. Освіту здобув у Полоцькому кадетському корпусі, потім навчався у Миколаївській академії Генерального штабу. Брав участь у славнозвісному Брусилівському прориві. Офіцер штабу Добровольчеської армії генерала Денікіна. З 1920 р. - в еміграції.

Після біографічної довідки про нього і близьких родичів, яку написала правнучка генерала Ю.Арбатська вміщено його щоденник: *“О состоянии Риго-Шавельского района в первые 6 месяцев великой войны в военном и гражданском отношении”*. Проте для нас, сумчан, величезне значення має друга частина книги, яка складається з 17 розділів: *“Записки сумского старосты на Украине в 1918 году”* “192 дня”. В них скрупульозно занотовано всі найважливіші події, учасником яких був їх автор під час перебування у Сумах.

У 1917 р. для тих російських офіцерів, хто не визнав Українську Центральну Раду, слід було або прямувати до Петрограда, або йти з армії. С.Гребенщиков обрав другий шлях і приїхав до Сум, де вже знаходилася його родина. З травня до вересня 1917 р. Гребенщикои мешкали у Басах на хуторі у родичів, згодом - у Сумах за адресою: вул.Лебединська, 25. З квітня 1918 р. С.Гребенщиков обіймав посаду повітового старости. Цьому спонукало прохання місцевих поміщиків. Про цей період життя йдеться у мемуарах військового. Завдяки щоденнику ми тепер знаємо, що управління старости знаходилось на верхньому поверсі *“прекрасного здания окружного суда”* (тепер - 2-й корпус Української академії банківської справи).

Мемуарист описує заворушення поблизу с.Хотинь, де був розгромлений маєток та спалений палац. Увагу читача очевидно привернуть характеристики та враження від зустрічей з предводителем сумського дворянства І.Траскіним, міським головою Крамаренком, головою земської управи Мещаніновим, головою окружного суду Д.Голенищевим-Кутузовим, прокурором суду, помічником предводителя дворянства О.Ігнатєвим, поміщиком Куколь-Яснопольським, харківським старостою генералом Залеським, головою *“Просвіти”*, редактором сумської газети *“Луч”* Гладишевим, Іваном Хариитоненком. Привертають увагу спогади про страйк ткачів Сумської суконної фабрики, економічний аналіз її причин. Окремий розділ присвячений місцевій пресі, сумським газетам *“Сумской вестник”* та *“Луч”*.

Цікавою виглядає реакція С.Гребенщикова на діяльність *“Просвіти”* у Сумах, на культурних заходах якої він часто бував. Відмічаючи коректну поведінку просвітян до нього як до старости, колишній царський генерал не приховував своєї точки зору, згідно з якою *“/.../ Украина “самостийным” государством быть не может. Если она не будет принадлежать России, то неминуемо попадет в руки немцев, чего я, как русский человек, допустить не могу”*. Так само негативно ставився до української мови, яка, на його думку, не матиме перспективи розвитку.

С.Гребенщиков був свідком приходу до Сум петлюрівців, що й послугувало закінченню його кар'єри в Сумах. Доволі інформативним є розділ, в якому описується перебування генерала у Лебедині. Записки сумського старости закінчуються початком

1919 р. Спогади С.Гребенщикова - не тільки фіксація подій, але й оцінка того, що відбувалося на Сумщині, пошуки причин невдач білого руху. Доповнюють книгу вірші та неопублікована лірика військового, його статті у періодиці тих часів. Книгу роблять ще змістовнішою численні фотографії міст, де служив С.Гребенщиків (у тому числі й Сум), а також родинні світлини.

КОРНІЄНКО О.М.

Повстанський рух 20-х - 30-х рр. ХХ ст. на Сумщині: Т.1. / автор-упорядник: Іванущенко Г.М. - Суми: ФОП Наталуха А.С., 2011. - 340 с.: іл.

Повстанська боротьба з більшовиками, подібна до описаної в романі В.Шкляра "Залишенець" або у славнозвісному творі Ю.Горліс-Горського, відбувалася не тільки на Черкащині, але й на Сумщині. Про це пише у своїй новій книзі колишній директор Державного архіву Сумської області (2005-2010), історик, член правління Сумської обласної організації Національної спілки краєзнавців України Геннадій Миколайович Іванущенко. Презентація видання відбулася 29 березня 2011 року у Сумах в прес-центрі SumyNews.

Беззаперечно, нова книга Г.Іванущенка являє собою свіжий погляд на майже не досліджений період історії Сумщини, відображену в архівних документах. Збірник складається з історичного нарису, блоку документів, підбірки світлин і фотодокументів, переліку документів, розміщених у виданні, географічного та іменного покажчиків. Також подаються біографічні довідки про повстанських провідників та відповідні коментарі до документів. Видання схвалено науково-методичною радою Державного архіву Сумської області. Рецензентами виступили доктор історичних наук, професор, заступник директора Інституту історії України НАН України В.Г.Боряк і кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка О.В.Вовк.

Автор знайомить науковців з унікальними архівними документами тієї доби: газетою повстанців Глухівщини "Вольная деревня", про військові операції Української повстанської селянської армії Н.І.Махна (1919-1921), проведення повстанського селянсько-робітничого з'їзду в с.Ярославець Глухівського повіту у 1919 р., діяльність отаманів О.Дмитренка, Л.Христового, О.Ковалюка, П.Ващенко та інших. Окремо представлені документи, що висвітлюють соціальні виступи, пов'язані з розкуркуленням (1928-1929), хлібозаготівлею та Голодомором (1932-1933).

Робота над книгою "Повстанський рух 20-30-х рр. ХХ ст. на Сумщині" тривала кілька років. У ній досліджується боротьба українських селян, об'єднаних у партизанські загони, проти більшовиків на території області. За словами Геннадія Іванущенка, дуже часто ця боротьба була відповіддю на масові вилучення комуністами пшениці, продуктів харчування, худоби, одягу у селян. Радянська влада відповідала на невдоволення народу масовими репресіями, захопленням заручників і створенням концтаборів, які існували у Глухові та Ромнах. Причому в них утримувалися підлітки віком 14-15 років. Всього за самими скромними підрахунками у період 20-30-х років на Сумщині діяло більше 100 повстанських загонів загальною чисельністю до 50 тис. осіб. Найбільші з них очолювали Левко Христовий і Маруся Кривущенко. У виданні зібрані унікальні документи і фотографії тих років. На презентації Геннадій Іванущенко підкреслив, що ця книга є першим